

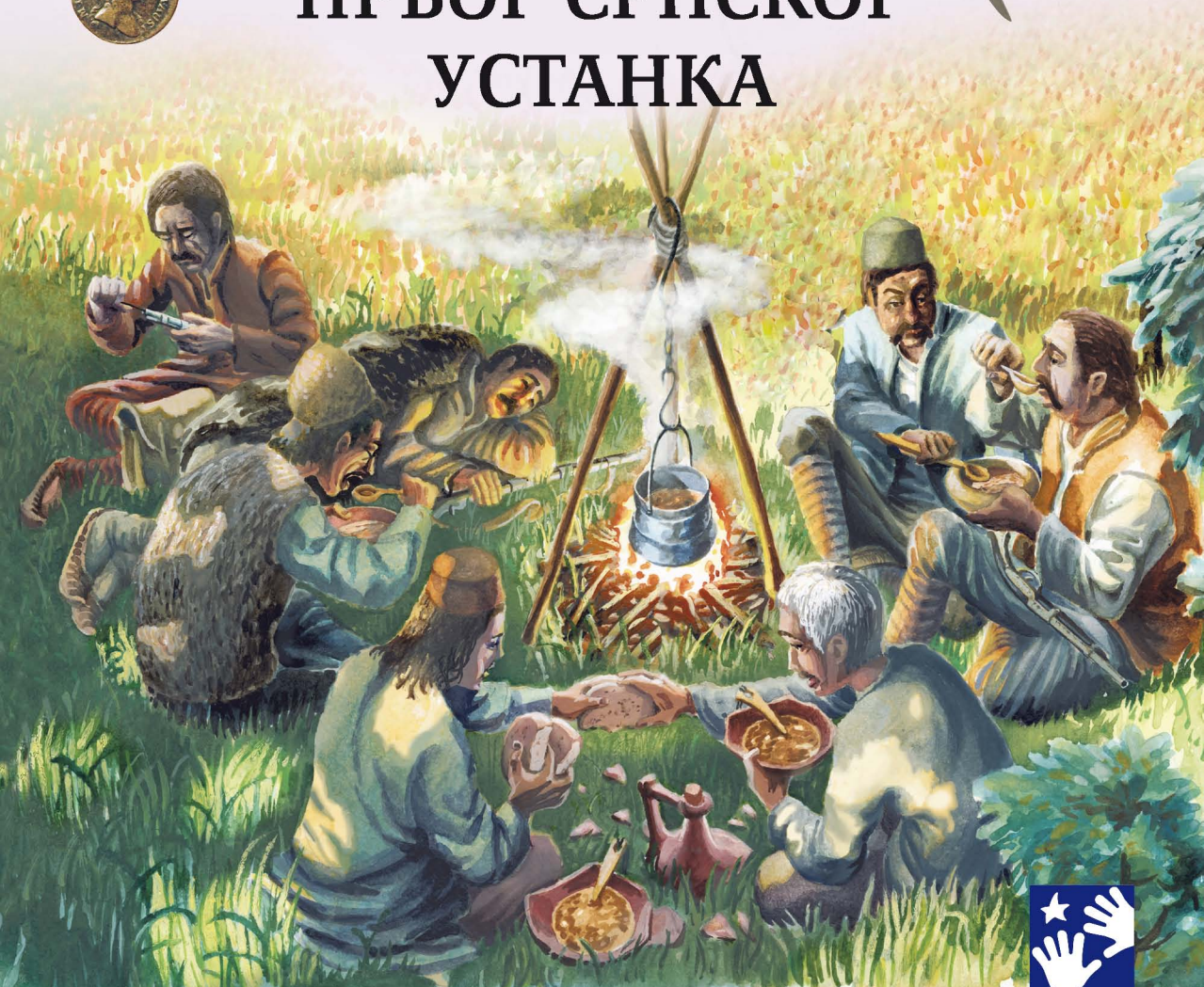
ОВАКО СЕ ЖИВЕЛО

РАНИ НОВИ ВЕК

Владимир Јовановић

У ВРЕМЕ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

ОВАКО СЕ ЖИВЕЛО

РАНИ НОВИ ВЕК

Владимир Јовановић

У ВРЕМЕ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

Креативни центар

Расуте породице

Троножац

Српско становништво живело је углавном на селу. Домаћинство је чинила главна кућа са огњиштем и око ње неколико колиба – вајата. Око куће су се налазили *џрла* (торови за овце) и обори за чување свиња, као и стаје за говеда. У несигурним ратним годинама породице су биле раздвојене. Мушкарци су са својим јединицама били на положају, а жене су остајале у кући. То је повећавало осећај неизвесности. Често се догађало да се војне јединице распадне чим се прочује да је неки крај пао под власт непријатеља, јер су људи бежали кућама у нади да ће спасти своје најмилије од ропства. Стога је читава стратегија вођења устанка била подређена одржавању чврстих веза између ратника и њихових породица. Углавном се водило рачуна о томе да се ожењени и породични људи редовно пуштају кућама.

Колиба покривена шиндром

У спису *Животи и обичаји народа српскога* Вук Караџић описује типичну кућу на почетку XIX века: „По равни, особито по голетнијем мјестима, врло су куће рђаве: понајвише покривене су кровином или лубом; али по бреговитијем мјестима има кућа врло лијепих и тврдијех; многе су подзидане каменом, а понајвише су покривене даском (шиндром); соба нема свуда, него се зими понајвише грију код ватре, а спавају по вајатима, и онако у кући; димњака нема готово нигдје по селима (осим у Мачви поред Саве и у Браничеву гдјешто око Дунава и на влашкијем земуницама), за то се кашто пуши у гдјекојим кућама да хоће очи да испадну од дима.“ У дрвеној колиби или бондручари намештај је био веома скроман; чиниле су га дрвене клупице, треношци и сандуци, док се на поду и по зидовима налазило мноштво вунених простирки. Седело се око софре, ониског дрвеног сточића за ручавање.

Бакрач

У кухињи је преовлађивало дрвено и земљано посуђе, а од прибора ножеви, дрвене кашике и варјаче. Ретко метално посуђе за кување и печење јела – бакрачи, сачеви и тепсије – чувано је као драгоцен део покретне имовине.

Сем љамена са оњишћиа, за освешћавање су коришћене лојане свеће, јешћине и слабој квалићетиа. Они најсиромашнији користћили су жижак – обичну крћу умочену у лој или у истћољену масћ, која врло слабо ћори, а сћвара мноћо дима и нећријатћиној мириса.

Иако су брижно чувана и љажена, у џоку устанка мноћа деца нису дочекала ћрву ћодину животћиа, а број умрле деце ћовећавао се збој ћешћких услова животћиа и оћшћие оскудице.

Да би им руке биле слободне за рад, мајке су децу носиле у љуљашкама на леђима.

Најважнију улогу у очувању породице имале су жене. Током рата, када већина радно способних мушкараца није била у селу, жене су управљале имањем и радиле на земљи, подизале децу, старале се о кући и исхрани, преле и плеле, крпиле и прале одећу.

Ношење воде

Бракове су уговарали родитељи, уз поштовање традиционалних свадбених обичаја, договарање око мираза, „испит“ код свештеника, причешће, размену поклона. У то време било је и много отмица девојака. Неке од тих такозваних хајдучких свадби обављане су у договору с девојком, уз прећутну сагласност родитеља, али је било и оних које су се завршавале оружаним окршајем између младине родбине и младожењиних другова.

◀ *Породична задруга*

Нова устаничка власт инсистирала је на очувању брачне светиње и гонила је оне који су ступали у непрописне бракове – младожења, кум и стари сват строго су кажњавани, а свештеник који би пристао да учествује у таквом подухвату био би лишен чина и обријан.

Карађорђево Криминално законик забрањивао је раскидавање (што јесте развод) мужа и жене „без великој узрока и без суда владице“.

Пред непосредном ратном опасношћу људи су одлазили у збегове – привремено су напуштали куће и бежали у околне шуме или планине, где су спавали под ведрим небом, поред ватре, испод дрвећа и у грмљу. Сваки збег започињао је тако што се покретна имовина стављала у завежљаје, док су већи и тежи метални судови закопавани у близини куће.

У оклопима и мундирима

Многи од вођа српског устанка, међу њима и сам Карађорђе, стекли су ратно искуство и официрске чинове као добровољци или плаћени војници аустријског цара у борбама вођеним с Турцима још крајем XVIII века. Првих година устанка главну реч имали су и бивши хајдуци који су се прочули због ранијих јуначких дела.

Касније су народну војску чинили мушки чланови заједнице способни да носе пушку. Земља је све више наликовала на велики војни логор – по варошицама Србије честе су биле вежбе са оружјем, *ејзерцири* (маневрисања у строју), и вежбе у стрељаштву.

Сабља Цинцар Јанка Појовића

У Тополи се налазио центар за обуку шобџија и војних тирубача

Захваљујући великом труду и помоћи руских официра, Србија је 1808. године добила *регулаше* – прве униформисане јединице регуларне војске – један батаљон пешадије и једну батерију топова.

Регулаши у различитим тинтовима униформи

СВЕ БОЉА КОЊИЦА

На почетку устанка Срби нису имали коњицу, али су убрзо формирани одреди, који су с временом постајали бројнији и убојитији. Тако је у крвавом боју код Варварина 1810. године српска коњица

потпуно поразила турску и допринела победи. Како је коњица вековима била симбол моћи Османског царства, за Турке је било незамисливо то да им се доскорашња раја супротстави у том витешком облику ратовања.

ПРВА КОЊАНИЧКА ШКОЛА

Увежбавање у јахању и коњичким вештинама водио је китеџан Михаило Ђурковић, командант београдских коњаника. Он је и полазнике Велике школе, прве средње школе у Србији, обучавао у руковању сабљом и ејзерциру – војничком крешању и маневрисању у строју, под оружјем.

У то време коришћене су пушке са упаљачем на кремен. Оне нису биле сасвим поуздане, посебно током кишовитих дана, јер су *закишавале*, па влажан барут није палио. Тада се прелазило на примитивније начине борбе – хладним оружјем, то јест јатаганом и сабљом.

Јатаган

Метална ђулад, претходно ужарена до усијања помоћу ковачких мехова или обмотана жицом, смолом и сумпором, коришћена су при освајању шврђава како би се њима зајалили кровови од сламе, шрске и дрвета и тако изазвала што већа пометња. Приликом напада на Прокуље устанички командант Сјаноје Главаш користио је чак и ракете сачињене од шрске и пуњене црним барутом, али с невеликим успехом.

Узун Мирко Ајосиловић с шокима на грудима

Иако се у рату користило ватрено оружје, у употреби је и даље била средњовековна опрема. Делови оклопа ношени су као декорација, али и као заштита од метака – сребрне шокке, спојене металне плочице, везане или уткане у горњи део ношње, и грудни оклоп, сачињен од талира, сребрних новчића, одбијали су оловна зрна испаљена с веће даљине.

Убрзо после ослобођења Београда у Београдску шврђаву смештена је шойоливница, као и радионице за производњу фишека, ковачнице и друге шехничке службе.

Оснивање школа

Пред сам устанак у Србији једва да је постојала по једна школа на стотину села, а приватне учитеље помагали су и издржавали родитељи ученика. Сам Карађорђе сматрао је да Србија има довољно мишица за одбрану земље, али не и довољно мудрих и образованих глава да њоме управљају. Због тога је током устанка основано близу четрдесет основних школа по варошима Србије, као и у неколико већих села. У Београду су постојале чак две основне школе.

До хартије и мастила долазило се тешко, па се писање учило тако што су се зашиљеним дрвцем слова урезивала на навоштене дашчице.

◀ *Навоштена таблица (восколесна) и дрвене писаљке*

Писало се на листовима или на кори дрвета гушчијим пером и мастилом од чађи или уља.

◀ *Таблица за учење слова из XVIII века*

Основна, „мала“ школа имала је три разреда и похађали су је само дечаци. Међутим, није постојао неки узоран образац, нити јединствен школски програм по којем су деца учила.

У Велику школу, која је имала ранг средње школе, примани су само они младићи који су већ знали да читају и пишу. Поред осталих предмета, учили су општу историју, географију, математику, физику и немачки језик. Како у читавој Србији током устанка није било ниједне штампарије, а и саме књиге биле су реткост, чак су и професори Велике школе имали сасвим скроман број школских књига и учила.

◀ *Зрага у којој је Велика школа радила од 1809. до 1813. године*

Карта српских земаља Саве Текелије ►

СПОРАЗУМЕВАЊЕ СА СУСЕДИМА

Иако углавном неписмено, становништво је говорило језике суседних народа – Хајдук Вељко говорио је влашки (древни језик Влаха, сточара који су живели на подручјима данашње Румуније, Молдавије, Бугарске, источне Србије), Јанко Катић турски, устаници из Прокупља албански, а они пореклом из јужних делова Балкана грчки језик. Уз то, Срби „из прека“ (Аустрије) знали су немачки и француски, а поједини чак и латински језик, који се учио у аустријским школама.

Године 1805. у Бечу је штампана прва мапа устаничке Србије у боји, у чак 2.000 примерака. Њу је својственим трудом и широком сачинио и издао прекосавски Србин Сава Текелија. Неколико стотина тих мапа било је послато у Србију, па су неке од њих још током устанка красиле зидове шамошњих школа и учионица.

УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ

Школе за обуку српских учитеља постојале су у Сенту Андреји, Сремским Карловцима и Трсту.

ДОСИТЕЈ НА СТРАНИ УСТАНИКА

Доситеј Обрадовић је једна од средишњих личности духовног и образовног живота свог времена. Већ од 1804. године радио је на сакупљању прилога за устанак међу Србима у Трсту, а 1806. долази у Земун и ту остаје као поверљива личност српских устаника. Прешавши у Београд, постаје директор свих српских школа, васпитач Карађорђевог сина Александра, Карађорђевог секретар и саветник. Године 1808. помогао је отварање Велике школе, 1810. и богословије, а годину дана касније постаје први попечитељ просвештенија, то јест министар просвете.

Едиција **ОВАКО СЕ ЖИВЕЛО** говори о свакодневном животу људи од праисторије до данас на подручју средишњег Балкана, на којем се током времена уобличавала модерна Србија.

Текстови врских стручњака, раскошне илустрације, благо музејских збирки и архива, као и резултати археолошких истраживања, откривају узбудљиву прошлост, пуну нових, непознатих детаља.

У ВРЕМЕ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

Сазнајте какав је био живот у Србији у доба Првог српског устанка!

И још нешто:

- ◆ како су изгледале куће
- ◆ којим су се пословима бавиле жене, а којим мушкарци
- ◆ какву су одећу, оружје и опрему носили устаници
- ◆ који су занатски производи увожени, а шта је израђивано у Србији
- ◆ зашто су грађени шанчеви и шта се све у њима налазило
- ◆ како су деца учила да пишу када није било папира и мастила
- ◆ како се спремала овца на хајдучки начин.

ISBN 978-86-7781-734-3

9 788677 817343

www.kreativnicentar.rs